

DELİLLER - 1

Prof. Dr. Süha TANRIVER

Doç. Dr. Emel HANAĞASI

©Bu doküman eğitim amacıyla hazırlanmış ve öğrenciye verilmiştir.

İzinsiz çoğaltılması ve satılması halinde gerekli cezaî ve hukukî yollara başvurulacaktır.

TEMEL YARGILAMA AŞAMALARI

1

- Davanın Açılması (m. 118 vd.)
- Karşılıklı Dilekçelerin Verilmesi (m. 126-136)

2

- Ön inceleme (137-142)
- **Ön inceleme tamamlanmadan tahkikata geçilemez!**

3

- Tahkikat
- Şekli Tahkikat İşlemleri (143-183) ve İspat (187-293)

4

- Tahkikatın Sona Ermesi ve Sözlü Yargılama (m. 184-186)

5

- Hüküm (m. 294 vd.)

❑ DELİL SUNULMASI VE GÖSTERİLMESİ İLE İLGİLİ DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

- m. 121 ve 129, 2 (belgelerin dava ve cevap dilekçesi ile birlikte verilmesi),
- m. 140 (ön inceleme aşamasına kadar verilmeyen delillerin verilmesi ya da başka yerlerden getirilecekler hakkında ilgili bilgilerin sunulması),
- m. 145 (Kural, sonradan delil gösterilemez; ancak, geç bildirme kötünîyetli değilse, bir kusura dayanmıyorsa, mahkeme bu konuda izin verebilir).

*Hâkim gösterilen **delilleri serbestçe değerlendirir**; ancak bu konuda kanunî istisnalara dikkat edilmelidir (m. 198). Burada özellikle kesin delillerin ispat gücü dikkate alındığında, hâkimin değerlendirmesinin daha sınırlı olacağı unutulmamalıdır.*

DELİLLERİN İNCELENMESİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

(m. 197, m. 195)

- ❑ Deliller, kural olarak davaya bakan mahkeme huzurunda, mümkün olduğu kadar birlikte ve aynı duruşmada incelenir; ancak zorunluluk varsa başka duruşmaya bırakılabilir (m. 197, 1). (*doğrudanlık ilkesi!*).
- ❑ Bir delile dayanan ve o delili gösteren taraf, diğer tarafın açık izni olmadıkça o delile dayanmaktan vazgeçemez (m. 196).
- ❑ Başka yerde olup mahkemeye getirilemeyen deliller o yerde istinabe yoluyla toplanır ve incelenir (m. 197, 2; m. 195). Bu durumda, taraflar istinabe olunan mahkemede hazır bulunabilir ve delillerle ilgili açıklama haklarını kullanırlar ve bu husus taraflara bir davetiye ile bildirilir (m. 197, 3).

DELİLLER

Bir iddianın doğru olduğuna hâkimi inandırmak için başvuru olan ispat araçlarına **delil** denir. Delil, ispat faaliyetinde kullanılan ve dava öncesi, mahkeme dışında gerçekleşmiş olan vakıaları temsilen yargılamaya aktarılmasına yarayan ve çekişmeli vakıayı temsile ya da yansıtmaya elverişli olan inandırma araçlarıdır. Deliller davanın çözümüne etki edecek çekişmeli hususların ispatı için gösterilir.

DELİL TÜRLERİ DELİL SİSTEMLERİ

KESİN DELİLLER

Koşulları ve hükümleri kanun tarafından belirlenen ve bu koşulların mevcut olması halinde hâkimin bağlı olduğu delillerdir. Bir konuda kesin delil varsa, hâkim o vakıanın doğruluğunu kabul etmek zorundadır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkim kesin delillerle bağlı değildir.

TAKDİRİ DELİLLER

Koşulları ve hükümlerini kanunun belirlemediği delillerdir; bu tür deliller hâkimi bağlamaz. Hukukumuzda takdiri delillerle ispat, genel olarak hukukî işlemler hakkında kabul edilmemiştir. Ancak belirli değer altındaki hukukî işlemler veya senet ile ispat kuralının istisnaları söz konusu ise hukukî işlemler takdiri delillerle ispatlanabilir. **Hukukî fiiller, takdiri delillerle ispatlanabilir.**

DELİL ÇEŞİTLERİ

Kesin Deliller

**Kesin
Hüküm
(m. 303)**

**Senet
(m.199 vd.)**

**Yemin
(m. 225 vd.)**

Takdiri Deliller

**Tanık
(m. 240 vd.)**

**Keşif
(m. 288 vd.)**

**Uzman
görüşü
(m. 293)**

**Bilirkişi
(m. 266 vd.)**

**Kanunda
Düzenlenmemiş
Deliller
(m. 192)**

DELİL SÖZLEŞMESİ

Belli bir vakıanın belli bir delil ile veya diğer deliller yanında kararlaştırılan deliller ile de ispat edilebileceği konusunda taraflar arasında, davadan önce veya yargılama sırasında yapılan usuli sözleşmeye delil sözleşmesi denir. Delil sözleşmesi, davadan önce **ayrı bir sözleşme** veya **sözleşmenin bir şartı olarak yazılı şekilde** yapılır. **Ayrıca taraflar dava sırasında delil sözleşmesi yapabilirler (m. 193):** Senetle ispat kuralının geçerli olduğu durumlarda bir tarafın vakıayı tanıkla ispat etmek istemesi üzerine, hâkim karşı tarafa bu konuda muvafakati olup olmadığını sorar; ancak karşı tarafın açık muvafakati ile tanık dinlenebilir (m. 200, 2).

DELİL SÖZLEŞMESİNİN TÜRLERİ

Münhasır Delil Sözleşmesi: Tarafların belirli delillerle ispatı öngörülmemiş vakıaların **sadece belli delil veya delillerle ispat edilebileceğine ilişkin olarak** yaptıkları sözleşmedir. Münhasır delil sözleşmesinde, vakıa ancak kararlaştırılan delillerle ispat edilebilir.

Münhasır Olmayan Delil Sözleşmesi: Tarafların **kanunda belirli delillerle ispatı öngörülen vakıaların bu deliller yanında, kendi kararlaştıracakları deliller ile de ispat edilebileceğinin ilişkin olarak** yaptıkları sözleşmedir.

SENET

Senet kavramı yanında, bir üst kavram olarak **belge** kavramı kabul edilmiştir. **Senet kesin delil olmakla birlikte, belge kesin delil olmak zorunda değildir. Bilgi taşıyıcısı olabilen her şey belge olarak kabul edilmiştir (m. 199).**

SENET, bir kimsenin *kendi aleyhine* hazırladığı yazılı bir belgedir. Yazılı bir belgenin senet olarak kabul edilebilmesi için:

- 1) Belgelendirilmesi gereken hukuki işlem hakkında söz konusu yazılı belgede tam bir bilginin bulunması gerekir.**
- 2) Senet, aleyhine delil teşkil edecek kişi tarafından imzalanmalı ya da bu kişinin mührünü veya el ile yapılmış bir işaretini taşımalıdır. Ayrıca, usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler de senet hükmündedir. Bu veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılır (m. 205, 2-3).**

SENET ÇEŞİTLERİ

ADİ SENETLER

Resmî bir makam ya da memurun katkısı olmaksızın hazırlanmış olan senetlerdir. Senet metninin taraflarca imza edilmesi yeterlidir. Güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler de adî senet hükmündedir (m. 205,2)

Senet altındaki imza, mahkemede ikrar edilirse veya bu imzaya itiraz edilmezse, bu senet, resmî senet hükmündedir. Kesin delil teşkil eder (m. 205, 1).

Adi senetteki imza veya yazı ya da güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veri, sahibi tarafından inkar edilirse, bu imzanın veya yazının inkar edene ait olduğu mahkemece tespit edilene kadar bu senet herhangi bir işleme esas alınamaz (m. 209, 1).

RESMÎ SENETLER

Resmi bir makam veya memurun katılımı ile düzenlenmiş olan senetlerdir. Kural olarak noterler tarafından düzenlenir (ayrıca bkz. m. 224).

Resmi senedin sahteliği ispat edilene kadar kesin delil teşkil eder (m. 209, 1).

Resmi senetlerin sahteliği, ancak ilgili evraka resmiyet kazandıran kişiyi de taraf göstererek açılacak ayrı bir davada incelenip karara bağlanabilir (m. 208, 4).

BELGELERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ

- Taraflardan her biri, davada delil olarak dayandığı bütün belgeleri dizi pusulası ile birlikte mahkeme kalemine verir.
- Belgenin aslının mahkemeye verilmediği durumlarda mahkeme kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine belgenin aslının da verilmesini isteyebilir (m. 216,1)
- Belgeye dayanan taraf, belgenin aslını (zayi veya telef olduğu için) mahkemeye veremezse, noterlikçe onaylı olmayan adi senet örnekleri delil teşkil etmez. Belge resmi dairede ise m. 121
- Yabancı dilde yazılmış bir belgeye dayanan taraf, bunu tercümesi ile birlikte mahkemeye vermek zorundadır. Hâkim veya diğer taraf verilen tercümeyi kabule değer görmezse, belgenin resmen (bir bilirkişiye) tercüme ettirilmesine karar verilebilir (m. 223).
- Bir senedin aslı kendilerinde olan üçüncü kişi (örneğin, noter) ile resmî makamlar senet aslını mahkemeye vermek zorundadırlar (m. 216, 2).

BELGELERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ ZORUNLULUĞU

- Mahkemece istenmesi halinde, taraflar kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandıkları ve ellerinde bulunan tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar (m. 219, 1/c. 1).
- Bir belge ona dayanan tarafın elinde ise, bu belgeyi o tarafın kendisinin mahkemeye vermesi gerekir; vermezse, belge elinde bulunan taraf iddiasını ispat edememiş sayılır. Karşı taraf, o belgenin mahkemeye verilmesini (ibraz edilmesini) istemedikçe, burada belgenin mahkemeye verilmesi zorunluluğu söz konusu olmaz.
- Bir tarafın dayandığı ve mahkemeye verilmesini istediği belge karşı tarafın elinde ise: 1- Mahkemeye verilmesi istenen belge ileri sürülen hususun ispatı için zorunlu olup, ibraz isteği kanuna uygunsa VE 2- Karşı taraf bu belgenin elinde olduğunu ikrar eder VEYA ileri sürülen talep üzerine susar VEYA belgenin var olduğu resmi bir kayıtla anlaşılır VEYA başka bir belgede ikrar olunduysa karşı tarafa belgenin ibrazı için kesin süre verilir (m. 220, 1).

Süre verilen taraf bu sürede belgeyi ibraz etmez ve aynı sürede delilleriyle birlikte ibraz etmemesi hakkında kabul edilebilir bir mazeret göstermezse belgenin içeriği hakkında diğer tarafın beyanı kabul edilebilir (m. 220, 3)

Diğer taraf bu belgenin elinde bulunduğunu inkar eder ve teklif edilen yemini kabul veya icra etmezse, belgenin içeriği hakkında diğer tarafın beyanı kabul edilebilir (m. 220, 2 ve 3)

➤ **Davada dayanılan ve mahkemeye verilmesi istenen belge taraflar dışında bir üçüncü kişinin elinde ise;** mahkeme, üçüncü kişinin veya kurumun elinde bulunan bir belgenin taraflarca ileri sürülen hususun **ispatı için zorunlu olduğuna** karar verirse, **üçüncü kişinin o belgeyi mahkemeye vermesine karar verir** (m. 221, 1). Üçüncü kişi, başkaları arasındaki bir davanın ispatı için gerekli olan ve elinde bulunan bir belgeyi mahkemeye vermek veya belgenin nerede olduğunu bildirmek için tanık sıfatıyla mahkemeye çağrılabilir (m. 221, 2). Tanıklıktan çekinme hakkı (m. 247 vd.) olmayan üçüncü kişi, hâkimin bu kararına uymak zorundadır; aksi halde, tanıklar gibi cezalandırılır ve mahkemeye zorla getirilir (m. 221; 245).

TİCARİ DEFTERLER (M. 219; M. 22)

- Mahkeme, ticarî davalarda tarafların **ticarî defterlerinin ibrazına** kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine karar verebilir (m. 222, 1).
- **Ticarî defterler** (TTK m. 64 vd.) gibi **devamlı kullanılan belgelerin (gerekli olmadıkça tümü değil) sadece ilgili kısımlarının onaylı örnekleri mahkemeye ibraz edilir** (m. 219, 2).
- **Ticarî defterlerin delil olarak kabul edilebilmesi için eksiksiz ve usulüne uygun tutulmaları, onaylatılmış olmaları ve defter kayıtlarının birbirini doğrulamış olması şarttır** (m. 222, 2).
- **Açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları sahibi ALEYHİNE delil olur** (m. 222, 4).
- **Ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için: -Diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması VEYA –İlgili hususta hiçbir kayıt içermemesi VEYA –Defter kayıtlarının aksinin senet ya da diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir** (m. 222, 3).
- **Taraflardan biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticarî defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf (ticarî) defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf, iddiasını ispat etmiş sayılır** (m. 222, 5).

SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞU

ANA KURAL: Bir hakkın doğumu, düşürölmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrar ve itfası amacıyla yapılan **hukuki işlemlerin yapıldıkları zamanki miktar veya değeri yasal parasal sınırı** geçtiği takdirde, senetle (kesin delille) ispatlanması gerekir (m. 200).

İSTİSNALARI

a) Karşı tarafın muvafakati (m. 200, 2)

b) Bazı maddi ve manevi imkânsızlık halleri (m. 203)

c) Delil başlangıcının varlığı (m. 202).

d) Hukuki işlemin tanıkla ispat edilebileceği hakkında taraflar arasında delil sözleşmesi (m. 193) varsa, bu hukuki işlem tanıkla ispat edilebilir.

DELİL BAŞLANGICI (m. 202)

Bir belgenin delil başlangıcı olabilmesi için üç şartın birlikte bulunması gerekir:

- 1. Delil başlangıcı için ilk olarak bir belge bulunmalıdır.**
- 2. Belge, aleyhine ileri sürülen tarafça veya temsilcisi tarafından verilmiş ya da gönderilmiş olmalıdır.**
- 3. Delil başlangıcı, iddia edilen hukuki işlemin tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, söz konusu hukuki işlemi muhtemel göstermelidir.** Delil başlangıcı, senetten farklı olarak ispatı istenen hukuki işlemin varlığı hakkında tam bir kanaat edinilmesine elverişli olmasa da, iddia edilen işlemin gerçekleştiği hakkında az da olsa yeterli bilgiyi içermelidir.

SENEDE KARŞI SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞU

ANA KURAL: Senede bağlı olan her eŐit iddiaya karşı savunma olarak ileri sŸrŸlen ve senedin hŸkŸm ve kuvvetini ortadan kaldıracak veya azaltacak nitelikte bulunan hukukî işlemler, m. 200, 1'deki tutardan az bir miktara ilişkin olsa bile tanıkla ispat olunamaz (m. 201); ancak senet (kesin delil) ile ispat edilebilir.

Bu zorunluluk **yalnız senedin tarafları iindir**. Senedin tarafları ve kŸlli halefleri dışında kalan ŸŸncŸ kiŐiler, senede karşı ileri sŸrdŸkleri iddiaları senetle ispat etmek zorunda değillerdir.

İSTİSNALAR:

1. Yangın, deniz kazası gibi senet alınması mŸmkŸn olmayan ya da ok gŸ olan hallerde yapılmış olan senede karşı işlem tanıkla ispat edilebilir (m. 203, 1/c).
2. Hukuki iŐlemlerdeki irade bozukluğu veya aŐırı yararlanma halleri tanıkla ispat edilebilir (m. 203, 1/).
3. İki taraf arasında yapılan muvazaalı (danıŐıklı) iŐlemden zarar gŸren ŸŸncŸ kişi, kendi aleyhine kullanılan hukukî işlemin veya senedin aksini, ancak tanıkla ispat edebilir (m. 203, 1/d).
4. Senede karşı ileri sŸrŸlen işlem iin alınmıŐ senet kaybolmuŐ ise, bu senedin ani bir olay veya mŸcbir bir sebeple kaybolduğu ispatlanabilirse, hukuki işlem de tanıkla ispatlanabilir (m. 203, 1/e).
5. Senede karşı ileri sŸrŸlen savunma konusu hakkında delil baŐlangıı varsa, tanık ile ispat edilebilir (m. 202).
6. Senede karşı savunma olarak ileri sŸrŸlen hukuki işlemin tanık ile ispat edilebileceği hakkında taraflar arasında bir delil sŸzleŐmesi varsa, bu karŐılık hukuki işlem tanıkla ispat edilebilir.

YEMİN

Yemin, tarafların, davanın çözümünü ilgilendiren bir olayın doğru olup olmadığı konusunda, kanunda belirtilen usule uyarak, mahkemeye yaptıkları sözlü açıklamadır.

İspat yükü kendisine düşen davacı A, davalı B'ye 20.000 TL ödünç verdiğini bildirir; ancak bu iddiasını başka hiçbir delil ile ispat edemezse, davalı B'ye "*kendisinden 20.000 TL ödünç almadığına*" dair yemin teklif eder:

❖ **Davalı B, davacı A'dan 20.000 TL ödünç almadığına yemin ederse, artık B'nin A'dan 20.000 TL ödünç almadığı kesin olarak ispat edilmiş olur.**

❖ **Davalı B, davacı A'dan 20.000 TL ödünç almadığına yemin etmezse (yeminden kaçınırsa) ya da yemin için davet edildiği duruşmaya özrü olmaksızın gelmezse veya bu duruşmada hazır bulunup da yemini iade etmezse, A'dan 20.000 ödünç almış olduğunu **ikrar etmiş sayılır** (m. 229).**

- ❖ Davacı yemin deliline başvuracağını dava dilekçesinde (m. 119, 1/f); davalı da, karşı delil olarak yemin deliline başvurmak istiyorsa, bunu cevap dilekçesinde açıkça bildirir (m. 129, 1/e).
- ❖ Diğer deliller ile birlikte yemin teklifinde de bulunulması (m. 227, 1) halinde ilk önce diğer deliller incelenir
- ❖ Yemin deliline en son (çare) olarak başvurulur.

➤ **YEMİNİN TARAFLARI:**

İspat yükü kendisine düşen taraf → İspat yükü kendisine düşmeyen karşı tarafa

- **YEMİNİN KONUSU:** Yeminin konusunu, davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan (kendisine ilişkin bulunan) vakıalar oluşturur (m. 225).
- Bir kimsenin bir hususu bilmesi onun kendisinden kaynaklanan vakıa sayılır.

Aşağıdaki hususlar yemine konu olamaz:

- ❖ Hukuki sebepler
- ❖ Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği vakıalar (m. 226/a).
- ❖ Bir işlemin geçerliliği için, kanunen iki tarafın irade açıklamalarının yeterli görülmediği hâller (m. 226/b).
- ❖ Yemin edecek kimsenin namus ve onurunu etkileyecek veya onu ceza soruşturması ya da kovuşturması ile karşı karşıya bırakacak vakıalar (m. 226/c).

➤ **YEMİNİ YERİNE GETİRECEK KİMSELER:** Yemin, tarafa teklif olunur ve tarafça eda yahut iade olunur (m. 232, 1). Taraf, bir avukat aracılığıyla davayı takip ediyorsa avukat taraf adına yemin edemeyeceğinden taraf, yemin için davet edilir.

❖ Taraflardan biri tüzel kişi yahut ergin olmayan veya kısıtlı bir kimse ise, onlar adına yapılmış bir işleme ilişkin vakıanın ispatı için yemin, tüzel kişiyi temsile yetkili kişi veya organ yahut kanuni mümessil tarafından eda ya da iade olunabilir (m. 232, 2). Ergin olmayan veya kısıtlı kimselere bizzat dava hakkı tanınan hâllerde de, yemin ergin olmayan veya kısıtlı olan tarafa teklif olunur ve onun tarafından eda veyahut iade olunur (m. 232, 3).

❖ Yemin edecek taraf gerçek kişi olup, yeminden evvel ölür veya fiil ehliyetini kaybederse yemin teklif edilmemiş sayılır (m. 231).

YEMİN TEKLİF EDİLEN TARAFIN YEMİN İÇİN DAVET EDİLMESİ

- ❖ Kendisine yemin teklif edilen taraf davasını bir vekil aracılığı ile takip etmekte veya tahkikata yokluğunda devam edilmekte, yemin için bir gün ve saat belirlenerek taraf bu duruşmaya davet edilir (m. 228, 1). Bu çağrı karşı tarafa çıkarılacak **yemin davetiyesi** ile olur.
- ❖ Yemin davetiyesine, yemine konu hususlar ile yemin için çağrılacak tarafın, geçerli bir özrü olmaksızın yemin için belirlenen günde (mahkemeye) **bizzat gelmediği takdirde yeminden kaçınmış** ve yemin edeceği vakıaların **sabit olmuş sayılacağına karar verileceği** bildirilir (m. 228, 2)

- Yemin, davaya bakan mahkemenin huzurunda alenen icra olunur (m. 236, 1).
- Mahkemenin yargı çevresi dışında oturan kimse, yemin için davaya bakan mahkemeye gelmek zorundadır. Ancak, yemin edecek kişi, mahkemenin bulunduğu il dışında oturuyor ve bulunduğu yerde aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yolu ile yemin icrası mümkün değil ise, istinabe yolu ile yemin ettirilir (m. 236, 1).
- Yemin edecek kimse, mahkemeye gelemeyecek kadar hasta veya engelli ise hâkim, bulunduğu yerde o kimseye yemin ettirir. Bu sırada isterlerse taraf vekilleri ve karşı taraf da hazır bulunabilir (m. 235).
- Görevsiz mahkemede yapılan taraf usul işlemleri görevli mahkemede de geçerli olduğundan, **görevsiz mahkemede eda edilen yemin, görevli mahkemede de geçerlidir.**

**Yemin eden taraf
çağrıldığı oturuma
mazeretsiz olarak
gelmezse**

**Yeminden
kaçınmış ve
yemin edeceği
vakıaların da
sabit olmuş
sayılmasına
karar verilir (m.
225).**

**Yemin teklif edilen
taraf çağrıldığı
oturuma gelirse**

Yemin teklifini kabul edip, yemin eder. Yemin teklif eden tarafın iddia ettiği vakıanın mevcut olmadığı ispat edilmiş olur.

Yemin etmez ve yemini (onu teklif eden tarafa) reddetmezse yeminden kaçınmış (çekinmiş) ve böylece yemin konusunu teşkil eden vakıayı ikrar etmiş sayılır (m. 229, 1).

Kendisine yemin teklif edilen taraf, bu yemini teklif eden tarafa iade edebilir (reddedebilir). Kendisine yemin reddedilen taraf, yemin ederse, o vakıanın mevcut olduğu (kesin delille) ispat edilmiş sayılır; yeminden kaçınırsa, yemin konusu vakıanın mevcut olmadığını ikrar etmiş sayılır (m. 229, 2).